

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота магістра на тему:
"Особливості організації співпраці логопеда з батьками"

Студентки II курсу групи KorL–M19
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія
Сеньо Нелі Віталіївни

Науковий керівник: кандидат педагогічних
наук, Конstantинів Оксана Василівна

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

_____
_____
_____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Роль сім'ї у формуванні мовлення дитини.....	6
1.2. Завдання, принципи та форми роботи з батьками.....	14
1.3 Характеристика інноваційних технологій в роботі логопеда щодо співпраці з батьками	30
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СПІВПРАЦІ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ТПМ.....	39
2.1 Особливості організації роботи логопеда з батьками, що виховують дітей з ТПМ.....	39
2.2 Аналіз результатів співпраці логопеда з батьками, що виховують дітей з ТПМ	47
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ТПМ.....	61
3.1 Дистанційна форма навчання як інноваційний підхід до корекції порушень мовлення.	61
3.2 Аналіз досвіду організації дистанційної співпраці логопеда з батьками, що виховують дітей з порушеннями мовлення.....	64
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства кількість дітей, які мають мовленнєві порушення, збільшилася порівняно з попереднім десятиліттям і має тенденцію до подальшого зростання.

Сучасний етап розвитку спеціальної педагогіки та психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними проблемами. Значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків(Н. Гаврилова, О. Константинов, С. Миронова, Ю. Рібцун, В. Тищенко,). В зв'язку з цим, проблема сім'ї дитини з відхиленнями в розвитку є однією з найактуальніших. Вчені підкреслюють важливу роль родини у процесі корекційно-розвивальному впливу на дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення, і вважають що правильна організація сімейного виховання таких дітей є однією з умов створення для них сприятливого середовища. Також дослідники вважають необхідним підвищення психолого-педагогічної культури батьків. Найважливішими передумовами для підвищення ефективності роботи науковці називають формування в батьків мотивованого ставлення до корекційної роботи, підвищення логопедичних знань та активне включення в цей процес.

Останні десятиріччя вивчення взаємодії сім'ї та логопеда здійснювалось переважно з організаційних позицій, що формувало однобічне уявлення та гальмувало розуміння глибини проблеми. Незважаючи на безперечну пріоритетність сім'ї у мовленнєвому розвитку дитини дошкільного віку (Л.Виготський,В. Вержиховська,С. Миронова,та ін.) роль родини звузилась до обмежених форм роботи з батьками у логокорекційному процесі. Порівняльний аналіз спеціальної літератури (В.Кісліченко, О. Мастюкова, А. Москвіна,М. Нікітіна, А. Сагдулаєв. І. Глущенко, Г. Соколова, В. Тищенко, Ю. Рібцун, та ін.) свідчить про

недостатність вивчення можливостей батьків у процесі корекції мовлення, про несформованість вимог до участі родини у логокорекції, відсутність єдиної системи інформування батьків та попередження мовленнєвих розладів.

В останні роки, зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників навчально-виховного процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з тяжкими порушеннями мовлення. Власне це й обрано основною проблемою даного дослідження, що визначає його актуальність як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспектах.

Мета дослідження – на основі аналізу спеціальної психолого-педагогічної літератури визначити теоретичні й методичні основи особливостей організації співпраці логопеда з батьками дітей із тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – особливості співпраці логопеда з батьками, що виховують дітей молодшого шкільного віку з ТПМ до співпраці.

Об'єктом дослідження є співпраця батьків, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення з вчителем-логопедом.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз спеціальної психолого-педагогічної та логопедичної літератури з проблеми дослідження.
2. Проаналізувати організацію співпраці логопеда з батьками, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення;
3. Провести аналіз досвіду організації дистанційної співпраці логопеда з батьками, що виховують дітей з порушеннями мовлення

Методи дослідження - теоретичні - методи аналізу, узагальнення, синтезу, систематизації наукових даних; емпіричні - методи аналізу продуктів діяльності: спостереження, опитування, бесіда, анкетування;

методи математичної статистики, узагальнення даних - якісна і кількісна обробка та інтерпретація даних.

Структура дослідження - включає вступ, два розділи і висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг курсової – 36 с.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Сім'я відіграє важливу роль у здійсненні ефективної логопедичної допомоги для подолання мовленнєвих порушень дитини. За допомогою використання індивідуальної, групової та масової форм взаємодії з батьками значно збільшується ефективність корекційної логопедичної роботи, спрямованої на подолання мовленнєвих порушень дітей. Аналіз науково-методичних джерел показав нам, що існує чотири моделі виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення: модель уякій у батьків порушена зворотна реакція до своїх дітей; модель за принципом гіперопіки; модель жорсткої позиції у вихованні дитини; модель адекватного відношення до дитини з ТПМ;

3. Завданнями педагога у роботі з батьками є: допомогти сформувати адекватні взаємини між батьками, іншими членами сім'ї та дитиною; допомогти дорослим створити комфортну для розвитку дитини сімейну атмосферу; розширити проінформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя; створити умови для активної участі батьків у вихованні й навчанні дитини; навчити батьків прийомів організації ігрової та навчальної діяльності дитини; підвищити рівень психічного здоров'я самих батьків;

4. На основі проведеного анкетування з батьками було виявлено, що не всі батьки адекватно оцінюють стан своїх дітей, не уявляють можливих проблем у дошкільному та на далі в шкільному навчанні чи в самостійному житті, пов'язаних з мовленнєвими порушеннями. Отже, батьки та рідні не усвідомлюють порушень у мовленні їхньої дитини, хочуть співпрацювати з спеціалістами, але не виявляють для цього ініціативи. Аналіз одержаних результатів анкетування педагогічного колективу дає змогу нам побачити, що більша половина вчителів незадоволені співпрацею з батьками тому,

що велика кількість батьків не виконує рекомендацій спеціалістів та не проявляє ініціативності у співпраці, а це сприяє неефективній корекційній роботі. Водночас форми і засоби співпраці фахівців закладу з батьками часто носять формальний характер і не є дієвими.

5. Аналіз спостереження організації дистанційної роботи вчителя-логопеда з батьками, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення показав, що логопедом проводились такі форми роботи як індивідуальні консультації для батьків, перегляд вебінарів, розробка дидактичного матеріалу, розсилка домашньої роботи батькам через соціальну мережу Viber. В ході співпраці тільки батьки двох з п'яти дітей йшли на контакт і був помітний зворотній зв'язок, тобто технологія «Фідбек». Батьки трьох дітей з порушеннями мовлення були старші за віком, тому у них виникли практичні труднощі з використанням ІКТ, не вистачило практичних навиків у роботі додатками-месенджерами, з використанням комп'ютера, тощо. Не дивлячись на те, що дистанційна форма навчання містить як позитивні так і негативні сторони вона має свої перспективи, яка виправдовує себе в умовах пандемії, проте, замінити традиційні форми навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення дистанційна освіта не може.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверин В. Эмоционально-неблагополучие семьи / В. Аверин // Социальная педагогика. — 2004. — № 3. — С. 7.
2. Азовська Н.В. Взаємозв'язок логопеда та батьків в роботі по закріпленню набутих мовленнєвих навичок /Н.В. Азовська. – Херсон: Кругозір, 2006. – 100с.
3. Актуальні проблеми спеціальної педагогіки та психології. Збірник наукових праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2010р.- 113-117с.
4. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 8./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. –с.
5. Антонова Е.А. Блог в работе учителя – логопеда: Электронный ресурс. Арнаутова Е. П. Основы сотрудничества педагога с семьей дошкольника. М., 1994.
6. Бачина О. Взаимодействие логопеда и семьи ребенка с недостатками речи/ О. Бачина, Л. Самородова. - М. : Сфера. 2009. - 64 с. - Серия : Библиотека журнала "Логопед"].
7. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В.Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання – 2010. – № 1(15). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em15/emg.html>.
8. Богомолова З.А. Формирование партнерских отношений педагогов и родителей в условиях сотрудничества в ДОУ / З.А. Богомолова// Дошкольная педагогика. - 2010. - № 2. - С. 54-58.
9. Бондар В.І., Ільченко А.М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: Навчальний посібник. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 252 с.
10. Бондаровська В. Сім'я як система / В. Бондаровська // Б-ка «Шкільного світу. — 2005. — С. 12.

11. Булахова, С. П. (2015) Психолого-педагогічна підтримка родин, які виховують дітей із проблемами в розвитку. Таврійський вісник освіти. 4(52), 228-223
12. Борщевська Л.В., Зіброва А.В., Іванова І.Б. та ін. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами. - К.: Український інститут соціальних досліджень, 1999, - 79 с.
13. Виноградова Т. В. Батьківські збори /– Х.: Вид. група «Основа», 2006. – с. 237.
14. Вишнівський В.В. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: Навчальний посібник/ Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І. – Київ, 2014.- 147с.
15. Гаврилюк В.Ю. Теоретичні аспекти створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища сучасного позашкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / В.Ю. Гаврилюк // Народна освіта : електронне наукове фахове видання. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4261
16. Гаврись С. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи / С. Гаврись, Є. Григоренко // Газета «Дефектолог». – 2009. – № 11. С. 18–20.
17. Глухов В.П. Взаимосвязь в работе логопеда и воспитателя по развитию связной речи детей дошкольного возраста с ОНР / В.П. Глухов. – М.: Феникс, 1993. – 76 с.
18. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с
19. Долинський Є.В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців / Є.В. Долинський // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Вип.42 / За заг. ред. проф. Матвієнко О.В. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 202-207.

20. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родиними / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально - методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
21. Загальна педагогіка: лекції: Навчально-методичний посібник / Е.І. Федорчук; В.В. Федорчук – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2007. – 119-122
22. Закон України Про дошкільну освіту: Наказ МОН України від 11.07.2001 № 2628 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
23. Закон України Про освіту:Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380)[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
24. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / В.А. Кисличенко. – К., 2011. – 20 с.;
25. Комінко А. В. Модель взаємодії педагогів з батьками під час супроводу дітей з особливими потребами / А. В. Комінко, З. В. Толстолєсова. // Логопед. – 2015. – №11. – С. 43.
26. Конопляста С.Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення / С.Ю. Конопляста // Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. К.: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. – С. 112–117
27. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс] // Освітній портал [сайт]. – 2003. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
28. Колупаєва А.А., Єфімова С.М. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Науково-методичний посібник К.: Науковий світ, 2010. - 196 с. - (Серія «Інклюзивна освіта»). Навчальний курс

29. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу / А.В. Король // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 54-57.

30. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми роботи як вид просвітницької діяльності вчителя-логопеда / А.В. Король // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. – Випуск 8 у 2 т. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006. – 2017. – С. 77-81.

31. Король, А. (2016) Технологія «Фідбек» як засіб співпраці вчителя-логопеда з батьками. Вихователь-методист дошкільного закладу. 11, 51-58

32. Коваленко В.Є. Особливості емоційного ставлення батьків до розумово

а. відсталого підлітка // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. – Вип. XII. Серія: соціально-педагогічна. – / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 462 с.

33. Коновальчук І. М. Сімейні взаємовідносини й особливості соціалізації дитини / І. М. Коновальчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. — К., 2006. — Т.VIII, вип. 1. — С. 171—176.

34. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. – К. : Освіта України, 2011. – 292 с.

35. Кузьміна Т.С. Организация взаимодействия ДОУ и семья как условия развития педагогической компетентности родителей / Т.С. Кузьмина // Методист. - 2008. - №7. - С.62-63.

36. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі / О. Легкий // Дефектологія. – 2002. – № 1. – с. 36-39

37. Лист МОН від 11.10.2017 № 1/9-546 «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380)[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

38. Лист МОН від 27.09.2010 N 1/9-666 «Про організацію роботи з дітьми п'ятирічного віку»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2010, № 38-39, ст.380)[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-666290-10#Text>

39. Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Под ред. В.И.Селиверстова. — М.: ВЛАДОС, 2003. — 120с.

40. Миронова С.П. Диференціація роботи логопеда дошкільного закладу з батьками вихованців / С.П. Миронова, В.П. Пельвецька // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 22–26

41. Миронова С.П.Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 260 с.

42. Миронва С. П. Работа фахівців з с'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць : вип. 9 / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. — Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2016.

43. Наказ МОН України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013 № 466 [Електронний ресурс]: Режим доступу до матеріалів:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>

44. Науково-методичний журнал “дефектологія”

45. Нищева Н. В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи / Н. В. Нищева. – СПб. : Детство-Пресс, 2001. – 350 с.

46. Ніколаєнко В. Взаємодія вчителя-логопеда, вихователя і батьків – запорука успішної корекційної роботи з дітьми, які мають вади мовлення / Валентина Ніколаєнко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 3. – С. 50–58.

47. Организация взаимодействия логопеда с родителями старших дошкольников с ОНР / Т.В. Чернова, И.Ю. Лебедеко // Дошкольная педагогика. - 2007. - №2. - С.48-51.

48. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навч. посіб. [Електронний ресурс] / [Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О.]. – Київ: ДУТ, 2014. – 140 с. - Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_786_40131752.pdf

49. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.

50. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова, О.В.Гаврилов, М.П.Матвеева; [За заг. ред. С.П.Миронової]. - Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.

51. Про затвердження положення про дистанційне навчання: постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2020 р. № 1115 // Офіційний вісник України. - 2020. - № 466. - С. 65-67.

52. Рібцун Ю.В. Вихователь у логопедичній групі / Ю. Рібцун // Дошкільне виховання. - 2008. - №8. - С.17-19.

53. Рібцун Ю.В. (2011) Співпраця вчителя-логопеда з батьками : молодша логопедична група для дітей із ЗНМ. Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. pp. 33-37. ISSN 2312-2781

54. Рібцун Ю. В. Запобігти, виявити, допомогти : профілактика, діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дошкільнят / Юлія Рібцун // Дошкільне виховання. — 2010. — № 8. — С. 18—19.

55. Рыскина В.Л. Особенности диалогов взрослого и ребенка с нарушениями в развитии и некоторые методы работы с семьей / В. Л. Рыскина // Логопед в детском саду. - 2008. - №1. - С.24-30.
56. Сайт інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ikpp.npu.edu.ua/>
57. Сайт інституту спеціальної педагогіки АПН України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.isp-2006.narod.ru/>
58. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні // Дефектологія. – № 2. – 2004. – С. 6-11.
59. Синько А. А. Организация работы логопеда с семьей в ДОУ / А.А. Синько // Логопед. - 2008. - №4. - С. 12-18.
60. Сисоєва С.О. Системи дистанційного навчання: порівняльний аналіз навчальних можливостей. - [Електронний ресурс]/ [Сисоєва С.О., Осадча К.П.] 2011. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/931578>.
61. Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: Навчальний посібник. 3-є вид./Харків: НТУ «ХП», «Торсінг», 2002. - 320 с.
62. Соботович Є.Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник. – К.: ІОДО, 1995. – 204 с.
63. Специальная педагогика и специальная психология: учеб. Пособие для студ. высш. пед. Заведений/Под ред. В.И.Лубовского.- 3-е изд. – М.:Академия, 2006. – 464 с.
64. Сухомлинский В.А. «О воспитании»; - Москва: Политическая литература, 1982 - с.270
65. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П Драгоманова, 2004. – 348с.

66. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років. Поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун – К. : Літера ЛТД, 2009. –128 с.

67. Тищенко С. В. Методи емоційного стимулювання у роботі учителя-логопеда з батьками / С. В. Тищенко. // Логопед. – 2016. – №4. – С.43

68. Ткачева, В.В. Психолого-педагогическое сопровождение семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья □ Текст □: учебник для студенческих учреждений высшего образования / В.В. Ткачева, Е.Ф. Архипова, Г.А. Бутко. – М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 272 с.

69. Фірсова І. Б. Особливості взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю щодо питань розвитку мовлення дитини / І. Б. Фірсова. // Спеціальна освіта. – 2012. – №3. – С. 122–129.

70. Филичева Т. Б. Дети с общим недоразвитием речи. Воспитание и обучение : учеб.-метод. пособ. / Т. Б. Филичева, Т. В. Туманова – М. : Гном-Пресс, 1999. – 80 с.

71. Фоміних Н.Ю. Сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології та їх значення на сучасному етапі модернізації освіти / Н.Ю. Фоміних//URL:http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9084/1/pe_d905_77.pdf

72. Цимбалюк О.Л. // Використання інформаційно-комунікаційних технологій у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/105/18758-vikoristannyaiaikt-u-doshkilnix-navchalnix-zakladax.html>.

73. Чиркина Г.В. Роль семьи в коррекции врожденных нарушений у детей / Г.В. Чиркина // Дефектология. – 2004. – № 8. – С. 5–7.

74. Шишкіна М.П. Проблеми інформатизації освіти України в контексті розвитку досліджень оцінювання якості засобів ІКТ [Електронний ресурс] / Шишкіна М.П., Спірін О.М., Запорожченко Ю.Г. // Інформаційні технології і засоби навчання, 2012. – № 1(27). – Режим доступу до журналу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/632/483>.

75. Янова В. М. Педагогіка співробітництва: сутність, ключові ідеї, форми та методи [Електронний ресурс] / В. М. Янова // Форуму педагогічних ідей «УРОК». – 2012.

76. Яциніна Н.О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Яциніна Наталія Олександрівна; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2008. – 20 с.